

slagwoord van onzen tijd, met name in den mond van de woordvoerders van het C.N.V. Niet alleen dat mannen als Talma en prof. de Gaay Fortman en ds. Martens van Sevenhoven door deze gedachte gegrepen bleken met vele andere voormannen van het C.N.V., ook de tegenwoordige voorzitter van het C.N.V., de heer Ruppert, beriep zich in zijn rede bij de opening van de Kaderschool op deze zelfden tekst uit Jes. 13:12, toen hij zeide: „De mensch meer waard dan goud! — Dat is de overtuiging, die de Christelijke arbeidersbeweging leidde tot haar verzet tegen de leer, dat arbeid koopwaar is, en dat de arbeider slechts leverancier is van die waar. Dat is ook de overtuiging, die haar aanvuurde tot het verzet tegen het historisch materialisme, en het daarmee nauw samenhangende dogma van den klassenstrijd. En dat is voorts de overtuiging, die de Christelijke vakbeweging kracht gaf tot het verzet tegen een staat, die den arbeider tot een onmondig wezen wenschte te degraderen.” („Een mensch meer waard dan goud”, brochure C.N.V. „Christendom en Maatschappij”, uitgave Edececa, Hoorn, blz. 16).

Zooals men ziet is de jaren door nogal het een en ander aan de kapstok van dezen tekst uit Jes. 13:12 opgehangen. Alleen maar, deze tekst kan geen dienst doen als kapstok voor dezen inventaris. De tekst zegt ons immers, dat het met mensch en wereld op een catastrofe aangaat, waarbij een mensch in plaats van meer geacht te worden dan goud, vanwege de gerichten Gods, die op de aarde zijn, „geworden is als een verjaagde ree, en als een schaap, dat niemand vergadert” (Jes. 13:14a).

Tegenover die leuze „de mensch meer waard dan goud”, zoo enthousiast aangeheven in onze dagen door hen, die op marsch zijn op den weg naar „de nieuwe samenleving”, plaatsten wij Psalm 8. Daar keert Gen. 1:28 door David geloovig bezongen terug. De dichter plaatst God in het glansrijk middelpunt van zijn aanbiddende aandacht. Men leze eens wat prof. Schilder dienaangaande opmerkt in zijn „Om Woord en Kerk” (uitgave Oosterbaan & Le Cointre N.V., Goes, 1948), waarin ook is opgenomen zijn zondingsrede uit 1917 „Dat zij menschen zijn”, handelende over het laatste vers van Psalm 9: „O Heere, laat de heidenen weten, dat zij menschen zijn.” Wij lezen op blz. 128: „Niet het gewone woord, niet een neutrale term wordt hier gebezigd, maar het oorspronkelijke woord, dat „enoosj” luidt, is een aanduiding van den mensch in zijn

zwakheid, in zijn kleinheid. Het dult aan, dat de mensch, naar de zinrijke beeldende taal der Schrift, niet meer is „dan een druppel aan den emmer, een stofje aan de weegschaal”. Hier spreekt de bijbel dus niet van den mensch als een koning, een heerscher der Schepping; niet als van „zijn majesteit den mensch”, maar hij noemt hem als een in zichzelf onbeduidend wezen, die wegzinkt in het niet”. Prof. Schilder wijst dan ook op den door ons aangehaalden tekst uit Psalm 8: „O God, wat is de mensch, de kleine „enoosj”, dat Gij zijner gedenkt”, en herinnert aan teksten als Job 25:6, Psalm 90:3 en 2 Kron. 14:11, alsook aan het feit, dat de godvreesende Seth in de naamgeving van zijn zoon ENOS (enoosj) een openlijke uitspraak doet, dat Seths geslacht niet meedoet aan de menschvergoding (blz. 129).

De Schrift ziet de heerlijkheid van den mensch niet in hem als schepsel in zich zelf, maar daarin, dat God hem een weinig minder heeft gesteld dan de engelen, waarbij zij verklaart: „Gij doet hem heerschen over de werken uwer handen. Gij hebt alles onder zijn voeten gezet” (Psalm 8:7). De heerlijkheid van den mensch ligt in zijn opdracht, zijn levensroeping; en daarom is ook alleen uitsluitend deze lof betamelijk: O HEERE, onze Heere, hoe heerlijk is Uw naam op de gansche aarde!

Wanneer wij dan ook het edele goud metaal met iets in vergelijking willen betrekken, dat heerlijker is, dan doen wij er goed aan te luisteren naar dienzelfden dichter David, wanneer hij in den 19en Psalm tot deze belijdenis komt: „De ordeningen des HEEREN zijn waarheid, alle zijn recht, ja kostelijker dan goud, dan veel fijn goud” (in de vertaling van dr. A. Noordzij, Korte Verklaring, blz. 66).

Een waarlijk christelijk sociale actie, d.i. zulk een die niet luistert naar een „Gebod der Stunde”, maar naar het eeuwig blijvende Woord van God, zal dan ook niet meedoen aan het oprichten van den gouden standaard voor den mensch en dus ook niet de leuze „de mensch meer waard dan goud” in haar vaandel schrijven — want dat is de leuze, waaronder ook humanisme en heidendom optrekken. Haar vaste en blijvende richtsnoer zal zijn: DE ORDERINGEN DES HEEREN MEER WAARD DAN GOUD, JA DAN VEEL FIJN GOUD. En met dit woord staat zij alleen in deze wereld, door allen verlaten. Doch God is met haar.

P. GROEN.

ZENDING EN EVANGELISATIE

Hoe dacht Groen van Prinsterer over „Ecumenische” Zending? I

In 1797 werd het Nederlandsche Zendinggenootschap opgericht. Het Genootschap wilde, volgens art. 2 der statuten, een algemeen Christelijk genootschap zijn, „dat alleen ten doel heeft, om het ware en werkdadige Christendom, zooals het in de boeken des Ouden en Nieuwen Testaments is vervat en in de twaalf artikelen der Algemeene Christelijke geloofsbelijdenis is uitgedrukt, zonder bijvoeging van menschelijke leerbegrippen, eenvoudig en oprecht in de harten der menschen in te planten”. Uit dezen opzet blijkt de geest der tijden: men droomde van een grootste-gemeene-deeler-christendom; niet alleen hervormden, maar ook lutherschen en doopsgezinden werkten mee. Doch hoewel men zijn uitgangspunt niet koos in de gereformeerde belijdenis — de gedachte aan kerkelijke zending lag nog ver —, wilde men wel het rationalisme uitsluiten. Art. 6 luidde immers: Het Genootschap bestaat uit leden en begunstigers. Het wenscht zich in allen, die tot hetzelfde toetreden, mede arbeiders, die gedrongen worden en onderling verbonden zijn door het geloof des harten in den Heer Jezus Christus, als den goddelijken Verlosser, die voor de zonden heeft geleden, Hij onrechtvaardig voor de onrechtvaardigen, opdat Hij ons tot God zoude brengen, en door de daaruit voortvloeiende liefde jegens God en elkander, naar den inhoud van het evangelie.

Het verval der Kerk moest er wel toe leiden, dat ook het modernisme hoe langer hoe meer in de geleerden van het Nederlandsche Zendinggenootschap (N.Z.G.) indrong. De grondslag werd niet langer gehandhaafd. Vele bestuursleden geloofden niet meer in de zinspreuk: vrede door het bloed des Kruises. Het bederf der kerk bleek ook hier het bederf der vrije organisatie te zijn. Tengevolge daarvan gingen vele rechtzinnigen buitenlandsche zendingscorporaties steunen, b.v. die van Basel, Barmen. Groen van Prinsterer schreef in 1847 op verzoek een brochure ter aanbeveling van het Parijsche Zendinggenootschap, dat in Z.-Afrika werkte, bij zijn geestverwanten. Hij voerde hierin verschillende argumenten tegen het N.Z.G. aan. Het trad te slap op tegen de regeering, die het mohammedanisme niet onwelgevallig wilde zijn. De oogst was schraal. Maar bovenal: het was niet meer getrouw aan zijn zinspreuk „In de mogelijkheid van het vermoeden, ligt hier de genoegzaamheid van het bewijs.”

Natuurlijk ontstond heftige verontwaardiging in het kamp van de voorstanders van het N.Z.G. Groen achtte zich geroepen op deze reactie, die zich ook in geschriften uitte, te antwoorden. In 1848 „tusschen den Februarijstorm en de Maartsche buien, dus op een bij uitnemendheid ongunstig tijdstip”, terwijl de revolutie in Parijs en elders oplaste, schreef hij een apologie: **Het Nederlandsche Zendinggenootschap**. In dit geschrift, waarop hij warme adhaesie van Da Costa ontving, liet hij zich — naar hij later schreef in 1871 — meer dan gewoonlijk over menig punt, dat hem ter harte ging, uit en liet „aan verontwaardiging over Evangelie-wegrijfing, onder Evangelische leus, den vrijen loop”. Groen, de beheerschte Groen,

heeft zich in deze brochure eens vrijmoedig uitgesproken. In 1838 gaf hij deze destijds onopgemerkte brochure opnieuw uit. Toen zal er wel meer belangstelling voor geweest zijn. Immers in 1838 scheidden velen zich af van het N.Z.G. en stichtten de Nederlandsche Zendingvereniging; in 1859 ontstond de Utrechtsche en in 1861 de Nederlandsche Gereformeerde Zendingvereniging. Kennisname der historie kan ons vaak ongemeen troosten en sterken. Want al herhaalt de historie zich niet, binnen haar zien we wel steeds dezelfde verschijnselen optreden. We zien satan strikken spannen; we zien velen compromissen sluiten; maar we zien ook Christus, in het gisteren Dezelfde als in het heden: Hij opent de oogen en laat Zijn gezanten de nevelgordijnen scheuren. Daarom, als we Groens geschrift lezen, is het ons, als was het niet honderd jaar geleden, maar thans geschreven. Groen blijkt zich tegen dezelfde geestesstrooming te verzetten, die zich thans veelzins openbaart in de ecumenische beweging. Telkens blijkt hij redeneeringen te bestrijden en toestanden te hekelen, waar ook thans de wereld van vol is. We willen op enkele punten wijzen.

1. Toonziekte.

Deze kwaal treedt vandaag epidemisch op. Wie tot bekeering oproept, krijgt de vraag te hooren, of hij niets beters te doen heeft dan dergelijke farizeese sectarische taal te uiten. Bovendien krijgt men den raad om niet zoo rechtlijnig en scherp te spreken, vooral tegen broeders niet; om maar eens wat breder te worden en op te passen voor negativisme, absolutisme en bewustzijnsvernaauwing.

In Groens tijd ondergingen zij, die vasthielden aan de belijdenis en oproepen tot terugkeer naar het evangelie, hetzelfde lot: „Men noemt hen dweepers, fijnen, Protestantsche Jezuïten, beroerders van Kerk en Staat, die men wantrouwt en tegenwerkt en afweert, en in Tijdschriften en Romana, als twistzieke dwazen, als zedeloze huichelaars ten toon stelt” (Het Nederlandsche Zendinggenootschap, 2e druk, Amsterdam, 1858, blz. 71, waaruit we ook in het vervolg zullen citeren). „Er zijn mannen, ... die elke verwijzing naar het „wat dunkt u van den Christus?” voor eene schroomelijke onvoorzichtigheid houden, en door wie elk bezwaar tegen het gezamenlijk werken naar strijdige beginsels, op rekening van hoogmoed en liefdeloosheid gesteld wordt” (blz. 73). Wanneer men aan hen dezelfde vraag stelt t.a.v. van het N.Z.G., zullen deze menschen, die voor geloovigen willen doorgaan „te dezen opzichte met de ongeloovigen eenstemmig”, „over de kleingeestigheid zich beklagen, waarmee zij in eene Christelijke instelling den echt-Christelijken zin van ootmoed en verdraagzaamheid miskent” (blz. 73/4). „Wanneer wij daartegen naar eenig blijk van Evangelische belangstelling omzien, spreekt men van Calvinistische eigenzinnigheid, van Dordtsche Kerkleer, van gehechtheid aan spreekwijzen en vormen, aan tittel en lota; ongeveer alsof het om een kinderachtig twisten over bogten en plooiën van een kleed te doen was,

terwijl leven en dood op het spel is” (blz. 135). „Vanneer enkelen zich niet voegen in deze lijdelijkheid ten aanzien van hen die, in de Kerk, de Kerk wederrechtelijk bestrijden, dan wordt hun misnoegen en ijver als overdreven, onbedachtzaam, voorbarig, hoogmoedig, liefdeloos, onvoorzichtig, verderfelijk uitgekreten, en, bij smaad vanwege de vijanden der waarheid, wordt smaad vanwege haar vreesachtige vrienden gevoegd” (blz. 135).

Wat antwoordde Groen op deze ons zeer bekend in de ooren klinkende betichtingen van vriend en vijand? We vinden bij hem de verwijzing naar de strenge taal der Schrift in Gal. 1:6-9, 4:16, II Joh. 10, Matth. 10:34. Niet alles, wat zich christelijk voordoet en zending drijft is evangelisch. „Ik heb de onmisbaarheid bewezen van een waarborg dat het Evangelium Gods, niet der menschen, aan Helden zou worden overgebracht, en ik heb dit gemotiveerd door te wijzen op het heillooze der verkondiging, wanneer de blijde boodschap onecht is. Wat vindt men hierin dat hard, onchristelijk, uit de hoogte verdoemen mag worden genoemd?” (blz. 89). „Verdraagzaamheid van wanbegrippen, als de waarheid alleen regt heeft, is aan verlooehening van eigen belijdenis gelijk” (blz. 139).

2. Parade-christendom.

Zij, die aan toonziekte lijden, zijn zelf vaak overtuigde christenen. Er zijn zeer gevoelige naturen onder. En menigeen publiceert stichtelijke lectuur. En evangeliseert. In Groens tijd werd de boekenmarkt haast overvloedig met een menigte boeken vol stichtelijk proza en dierbare poëzie. Voorts waren er boeken over het zedelijk leven, verslagen over allerlei filantropisch werk, over zondingswerk. Verheugde Groen zich er niet over, dat door velen van deze gemoedelijke schrijvers, die niet van modernisme reppen, het evangelie-zaad werd uitgestrooid? Neen, hij achtte dit juist een van „de bedroevende verschijnselen” zijner dagen. „Ik ben overtuigd dat het nut dezer geschriften grooter zou zijn, indien daarin op elke behoefte der Gemeente, op de verledingen waaraan zij, ook van de zijde der leeraars van wanbegrippen, bloot staat, meer opzettelijk gelet werd.” Dit kleurloos-stichtelijk schrijven gelijkt op „de handelwijs van den krijgsman die, terwijl de bresse bestormd wordt, in een afgelegen deel der stad zijne glansrijke wapenrusting vertoont, of ook van den Veldoverste, die met de troepen heen en weer paradeert, in dier voege dat de slag wordt ontweken en de vijand ongemoeid in het midden des Lands post vat en behoudt” (blz. 143/4). Met alle kracht keerde Groen zich tegen deze stichtelijke schrijvers, die paradeerden, en niet attaqueden. Paradeerden, met een gebroken gewoortje. Laten zij zorgen paraat te zijn!

„De belijdenis waartoe men wordt geroepen, staat telkens met den aard der tijden waarin men leeft, in verband. Het belijden, waarin de kracht des Christelijken geloofs zich openbaart, ligt niet altijd in het getrouwelijk opzeggen van al de Artikelen des geloofs; niet altijd in een onvoorwaardelijk onderschrijven van de Symbolische Schrift; zelfs niet in eene prediking waarin geen enkel woord aangetroffen wordt dat den meest regtzinnigen keurmeester ergeren zou. Het belijden is het uitkomen voor de waarheid op het punt waar de verdediging bezwaar heeft, waar het belijden met lijden vergezeld is” (spatiëring van mij, v. d. W.). „Door zoodanig belijden alleen is het dat de Kerk wordt behouden en dat de waarheid, in den strijd zelve telkens ontwikkeld en bevestigd, over de dwaling, in de veelsoortigheid van haar vijandige vormen, triumfeert. Altijd ééne waarheid is er, wier belijdenis, terwijl men aan de gansche waarheid vasthoudt, speciaal belang heeft; tegen Arius de Godheid van den Heer; tegen Pelagius de vrije genade; tegen de Roomsche Kerk de rechtvaardiging door het geloof alleen; tegen de Remonstranten de Souvereiniteit Gods. Ten aanzien telkens van die waarheid, is plichtbetrachting en moedbetoon aan de orde van den dag. Zoudt gij de onversaagtheid roemen van den wachter, die overal bij de hand is, behalve waar de vijand zich bevindt? Zoudt gij hoogen dunk hebben van de opreghtheid en ijver van hen die in elk gevaar der Kerk met de meeste vrijmoedigheid uitkomen voor alle waarheden, met uitzondering der ééne welke bedreigd wordt? Breng dit over op onzen tijd” (blz. 139, 140).

3. Irenische interpretatie-zwandel.

Wil men irenische of ecumenische samenwerking tot stand brengen, dan is het aangewezen middel daartoe: een rekbare formule opstellen, en die als gemeenschappelijke grondslag aanvaarden. Maar dit is eigenlijk nog niet genoeg. Er hoort nog bij de verklaring, dat de wijze waarop de grondslag-formule uitgelegd wordt er minder toe doet, dat het aan de verantwoordelijkheid van ieder wordt overgelaten om te beslissen, of hij op dien door hemzelf geïnterpreteerden grondslag kan samenwerken. We zien iets dergelijks vandaag bij den Wereldraad van Kerken, die verklaart dat de grondslag „Christus als God en Zaligmaker” geen toetssteen is om het geloof van kerken en personen te beoordeelen. Er zijn ook Nederlandsche Kerken, waarin een vervangingsformule van 1946 op alle mogelijke wijzen kan uitgelegd worden; waarin deze formule ook geen toetssteen voor zuiverheid van leer meer is.

In het N.Z.G. was de situatie zoo geworden, dat ieder met de basis-formule deed, wat recht was in zijn oogen. In 1864 (nadat velen reeds het Genootschap verlaten hadden!) werd openlijk uitgesproken, dat ieder vrij was in de interpretatie van art. 2 en 6. De eenheid werd gezocht niet in de belijdenis, maar in het gemeenschappelijk (?) doel. Aan ieders geweten was het overgelaten te oordeelen, of hij met de zinspreuk „vrede door het bloed des kruises” kon instemmen.

(135). „Vanneer
eld ten a zien
chtelijk bestrij-
als overleven,
fdeels, onvoor-
aad vanwege de
ge haar vrees-
r bekend in de
en vijand? We
trence taal der
Matth. 10:34.
n zending drijft
d beweerd van
d der menschen,
ik heb dit ge-
er verkondiging.
Wat vindt men
ogte verdoemen
rdraagszaamheid
regt heeft, is
lijk" (blz. 139).

vaak overtuigde
ren onder. En
in evangeliseert.
naast overvoerd
za en dierbare
zedelijk leven,
over zending-
dat door velen
van modernisme
soid? Neen, hij
verschijnselen"
t nut deze ge-
p elke behoefte
an zij, ook van
doot staat, meer
htelijk schrijven
man die, terwijl
en deel der stad
of ook van den
weer paradeert,
en en de vijand
vach en behoudt"
t zich tegen deze
niet attaqueer-
eertje. Laten zij

pen, staat telkens
eft, in verband,
stijlen geloofs
rweeljk opzeggen
d in een onvoor-
solische Schrift.
nkel woord aan-
gen keurmeester
n voor de waar-
bezwaa heeft,
ergezeld is"
odanig belijden
en dat de waar-
eld en bevestigd,
n haar vijandige
i is er, wier be-
rheid vasthoudt,
odheid van den
gen de Roomsche
alleen; tegen de
n aanzien telkens
moedbetoon aan
aagtheid roemen
is, behalve waar
en dunk hebben
n elk gevaar der
komen voor alle
welke bedreigd
blz. 139, 140).

menwerking tot
middel daartoe:
gemeenschappe-
nigenlijk nog niet
it de wijze waar-
t er minder toe
l van ieder wordt
ten door hemzelf
rken. We zien iets
van Kerken, die
s God en Zalig-
f van kerken en
s Nederlandsche
van 1946 op alle
n; waarin deze
rheid van leer

vorden, dat ieder
as in zijn oogen.
ap verlaten had-
eder vrij was in
leid werd gezocht
nenschappelijk (?)
aten te oordeelen,
loed des kruises"

En nu Groen. Het feit, dat aan ieder lid van het Genoot-
schap de zinspreuk bekend is, zegt hem niet veel. „Het
uithangbord is een aanwijzing, maar is het ook een be-
wijis?" „Het wapperen der Nationale vlag is een ver-
heugend zinnebeeld van de onafhankelijkheid des Lands;
maar zijn er geen voorbeelden dat de vlag ter misleiding
van getrouwe burgers, ter begunstiging van het verraad,
gediend heeft?" (blz. 79). Men gebruikt de zinspreuk als
motto om bezwaarden en liberalen te vriend te houden.
„Men zegt aan den eenen: wat wilt gij, voorstander der
regtzinnigheid, meer! Wilt gij Bijbelscher zijn dan de
Bijbel, Apostolischer dan een Apostel? Begeert gij krach-
tiger uitdrukking van uw gevoelens dan die waarin het
door PAULUS opengelegd is? — Men zegt aan den ander:
door deze zinspreuk wordt geen weeren van andersdenken-
den bedoeld; waarom zoudt gij, om bezwaar tegen som-
mige stukken der Christelijke Kerkleer, u in deze woorden
niet kunnen voegen? zij behelzen niets dat met uwe ziens-
wijze, daar gij immers een eigen uitlegkunde hebt, niet
kan worden in overeenstemming gebracht" (blz. 83/4).
Groen acht van deze Januskop-formule, dat zij als een
„vrijbrief voor velerlei dwalingen" gebruikt wordt. „Het
is weder eene der formules, gelijk ze thans worden be-
geerd; waarin iedereen zijne meening ziet of voorgeeft
te zien, en waaronder men den strijd des beginsels, in het
belang van rust en samenwerking, tijdelijk verbloemt:
eene dier gevaarlijke spreekmanieren waardoor de waar-
heid aan vermeende liefde ten offer gebracht en, ter be-
reiking van schijnbaren vrede, tweedragt en botsing voor-
bereid wordt" (blz. 81). „Maar is dit niet hetzelfde spel
dat met de dubbelzinnigheid van het overeenkomstig, door
quia en ook door quatenus vertaalbaar, meer dan dertig
jaren in de Kerk gespeeld is? Moeten wij gedurig op
dezelfde wijs om den tuin worden geleid?" (blz. 84).

Maar, zoo schreef iemand, geeft het feit dat de theorie
van Groen van Prinsterer over de verzoening „niet geheel
en van alle zijden wordt gedeeld door velen, die zich aan-
sluiten aan het Nederlandsch-Zendinggenootschap", geeft
dat Groen „het regt tot veroordeeling van den zendelings-
arbeid"? Op deze vraag geeft Groen, diep verontwaardigd,
ten antwoord: „Mijne theorie! ... het zijn afwijkingen
niet van mijne theorie, maar van de leer der Christenheid
die ter sprake gebracht zijn: de voldoening door het zoen-
offer des Heeren is niet mijne theorie, maar, volgens het
getuigenis en de ervaring der geloovigen, het eenig rust-
punt van den zondaar, die in het lijden op Golgotha de
straf, die ons den vrede aanbrengt, aanschouwt" (blz. 87).
„Juist dit verlagen, dit twijfelbaar maken van elke waar-
heid, onder den naam van individuele theorieën, is het
middel waardoor samenwonen en samenwerken van waar-
heid en leugen wenschelijk, voor het minst verdedigbaar
wordt." Is de waarheid enkel een theorie? Dan maar
plaats inruimen voor de theorie van Augustinus, maar ook
die van Pelagius; de theorie van Anselmus, maar ook die
van Hofstede de Groot; de theorie van Athanasius, maar
ook die van Arius! (blz. 87/8).

Sneek.

C. v. d. WAAL.

LITERATUUR EN KUNST

Serie-boeken

Aart Romijn: *De Achtergrond*. Bosch en
Keuning N.V., Baarn.
H. Mondria: *Een man offert zijn vrouw*.
J. H. Kok N.V., Kampen.

Het eenige punt van overeenkomst tusschen de twee
hierboven genoemde boeken, is, dat zij beide deel uit
maken van een reeks, serie of bibliotheek, waardoor zij
voor de helft van hun handelswaarde aan de abonnees
worden geleverd. Vroeger is al eens gewezen op het na-
deel, naast de voordeelen, verbonden aan de serie-boeken;
hier wil ik alleen iets zeggen over de wijze, waarop de
blijkbaar jonge auteurs, zich van hun taak gekwet
hebben.

In: De achtergrond is de hoofdpersoon een leerling van
een Christelijke H.B.S. Voortgekomen uit een 'net arbe-
dersmilieu, krijgt hij, dank zij zijn helderen kop, van zijn
ouders de gelegenheid zich uit te werken boven zijn milieu.
Dat het gezin, de achtergrond van waaruit hij het nieuwe
leven tegemoet gaat, een groote plaats inneemt in den
roman, is vanzelfsprekend. De ouders moeten groote offers
brengen, jarenlang er voor krom liggen, om hun begaafden
zoon de ontwikkeling te geven, waarop huns inziens zijn
helder verstand aanspraak mag maken.

De verhouding tusschen Geert, de hoofdpersoon, en zijn
familie, bestaande uit vader, moeder en een getrouwde
zuster, is heel goed beschreven. Het is vooral de moeder
die met bewonderenswaardige frisheid en warmte ge-
teekend is. Het vrome vrouwtje blijft zich zelf, ondanks
het succes dat haar zoon boekt op school en in zijn vrien-
denkring. Al weeft zij soms even, als haar zoon moet
lachen om haar eigenaardigheden, zij stoort er zich niet
aan, blijft zich haar taak bewust, haar zoon die leiding te
geven, die zij meent dat hij noodig heeft, al is zijn ont-
wikkeling nog zooveel grooter dan de hare. Vooral op
godsdienstig gebied duldt zij geen inbreuken, gaat zij, on-
danks goedaardigen spot, rustig haar gang.

Dat de lijnen hier niet scherper getrokken worden, vindt
zijn oorzaak in het typisch Hervormde milieu, waarin de
familie leeft. Voor consequenties deinst men gemakkelijk
terug. Wanneer de problemen van bioscoop en dans ter
sprake komen, zij het terloops, wordt er een beetje omheen
gelopen. Hier vertoont het boek dan ook zwakke plekken;
de beschrijving van huiselijke- en schoolfeestjes is niet
de sterkste kant van den roman. Toch lagen hier groote
mogelijkheden voor den auteur, omdat Geert hier in een
wereld komt, die hem vreemd was en waarmee zijn op-
leiding hem later stellig meer in aanraking zal brengen.
De schrijver valt dan spoedig terug op den achtergrond —

de zorg waarmee moeder haar zoon wil bewaren voor den
smaad van het pauperisme, en haar moed om een ver-
dwaalden vriend uit de hoogere kringen, de waarheid te
zeggen. Hier is hij weer uitstekend.

Ook de Kerk wordt betrokken in het conflict. Hier
maakt de schrijver zich te goedkoop van af. De dominee
is een type uit de verouderde liberale boeken: een gal-
mende en zalvende predikant, nederbuigend vriendelijk
van uit zijn hoogmoedige zelfingenomenheid. Een man
die de kerken leeg preekt, omdat hij buiten zijn tijd staat,
die de jeugd meer afschrikt, dan aantrekt. Dat zoo'n man
op een wenk van zijn dochter zich totaal herzie, een
prachtige oudejaarspreek houdt en zelfs interessante jeugd-
diensten gaat leiden, is onaannemelijk. Neen, dat Geert
verbleed voor het geloof behoudt, is niet te danken aan de
Kerk en de jeugddienst, maar aan de trouw en vroomheid
van zijn ouders en voornamelijk zijn moeder. Van dien
christelijken achtergrond raakt hij niet los, daar Gods ver-
bond en woorden er als schatten bewaard worden.

Van weinig betekenis is de school, een Christelijke
H.B.S., voor de geestelijke vorming van Geert. Een leeraar
slechts weet hem leiding te geven. De schrijver staat hier
blijkbaar op vreemd terrein, hij weet er te weinig relief
aan te geven. Slechts de schoolclub komt iets beter uit,
maar geeft toch nog weinig kijk op het wezen der school,
dat niet erg christelijk is in zijn uitingen. Via de school-

PSALM 69: 14-27

(vertaling N.B.G.).

Maar, HEER, tot U is immer mijn gebed,
'k roep U ten tijde van het welbehagen,
geef goedertieren antwoord op mijn vragen,
opdat Gij met uw trouwe hulp mij redt.
O God, 'k verzink in slijk, red Gij mij uit,
dat niet de watervloed mij overstroomt,
dat boven mij de put zijn mond niet sluit.
Laat m'aan den haat en aan de diept'
[ontkomen].

Want rijk is, HEER, uw goedertierenheid,
wend U tot mij naar uw barmhertigheden,
verberg uw aanschijn niet voor mijn gebeden
en nader tot mijn ziel, dat G' haar bevrijdt.
Uw knecht is 't bang, hoor haastelijk mij aan,
verlos om 's vijands wil mij uit zijn handen.
Zie al, die mij benaauwen, vóór U staan;
Gij kent mijn schaamte en mijn
[schande].

Ik ben verzwakt, de smaad brak mij het hart.
Vergeefs wacht ik een woord van medeliden
en troosters; om mij weder te verblijden,
maar 'k vond hen niet, hoe 't leed mij ook
[benart].

Men gaf tot spijs mij gif en bittere gal,
zij lieten in mijn dorst azijn mij drinken.
Hun tafel worde tot een strik, een val,
waar zij met hun genooten in verzinken.

Doof, dat zij niet meer zien, hun oogen uit
en doe hun lendenen bestendig beven;
stort uit uw gramschap over heel hun leven
en geef hun 't gloeien van uw toorn ten buit.
Hun woonstee worde tot een woestendij,
en niemand zij meer in hun tent gevonden:
dien Gij geslagen hebt*, vervolgen zij,
de smart verhalend der door U gewonden.

A. v. B.

* of: want HEERE, dien Gij sloegt vervolgen zij,

club komt Geert in contact met sommige gezinnen van
rijke vrienden.

Ook hier forceert de schrijver te veel. De rijke familie
de Wilde, die door het dochttertje, schoolvriendin van
Geert, hart en huis en straks de beurs wil openzetten voor
den begaafden armelui's jongen, wordt onvoldoende ge-
motiveerd. Te sterk als tegenstelling is geteekend een
andere familie, waarvan de moeder uit spreken gaat over
de rechten der vrouw en onder tusschen haar man en zoon
zoo verachtzaam, dat de laatste, na een dwazen omgang
met een lichtzinnig meisje — buurmeisje van Geert —
voor goed het ouderlijk huis ontvlucht.

Het lijkt alsof er niet veel deugt van den roman. Dit is
echter onjuist. De schrijver beheerscht echter zijn stof
nog niet zoo, dat de compositie geheel geslaagd mag ge-
noemd worden. Tegenover al de zwakke plekken staan de
reacties in het ouderlijk huis van Geert en deze zijn buit-
engewoon goed beschreven. Die achtergrond — en de
titel wijst hierheen — is de quintessens van den roman
en de schr. bewijst dat hij volledig in staat is deze te be-
schrijven en te doen leven. Want ook de dialoog is hier
het best. Het gehele boek is goed geschreven op enkele
sordigheden na, en een vreeselijk germanisme als „aan-
klank vinden". Uit dit boek blijkt, dat van den schrijver
veel nog te verwachten is.

Legt men daarnaast het boek van Mondria, dan voelt
men dadelijk een groot verschil. Om met het laatste ge-
noemde te beginnen: hier is de stijl onbeholpen en de
dialoog onnatuurlijk. Dit gaat doorgaans, en ook hier,
samen met een minder goede uitbeelding.

Het gegeven is eenvoudig. In een zeer armoedige rij
huisjes wonen de paupers van een dorp. Een van de mat-
tenvlechtersfamilies heeft een beteren inslag dan de
overigen. Alleen de vader bedrinkt zich tenslotte zoo, door
den ongunstigen invloed mee van zijn vrouw, dat hij in
een dronken bui te water raakt en verdrinkt. Het jongste
meisje komt in aanraking met het meestersdochttertje en
wordt daardoor veel beschaafder. Zij trouwt tenslotte met
een jongen, wiens grootvader een groote boer was geweest

en wiens eierzucht het is den ouden stand terug te ver-
overen.

Als men leest wat die man daarvoor van zich zelf vergt,
grenst het aan het onmogelijke. Hij begint 's morgens vóór
dag en dauw en werkt tot diep in den nacht. Zodoende
verzet hij het werk van enkele boerenknechten. Als men
dan nog leest, dat hij overdag op een fabriek het werk
doet van een paar anderen, valt het moeilijk dit te ge-
looven.

Dat zoo'n werkmonster ook van zijn vrouw het onmoge-
lijke eischt, spreekt wel vanzelf. Dat hij haar echter uit-
stuurt met een zware kruiwagen vol matten, op een tocht,
urenlang door tal van dorpen, en dat als zij elk oogenblik
een kind kan verwachten, gaat te ver. Het kind wordt
onderweg geboren, maar na een paar dagen gaat alles weer
z'n ouden gang.

De dochter van den meester is getrouwd met een onbe-
nulligen, rijken timmermanszoon. Zij kwijnt weg omdat
ze alle geestelijke contact mist met haar man, die haar
verbiedt om te gaan met haar oude vriendin, wegens
standsverschil. Zij, die niets te doen heeft en slechts één
kind heeft, is minstens zoo arm als de ex-vriendin, die
afgebeeld door haar man, den rijkdom van een zwaar gezin
bezit.

Met huwelijksgeeluk is de schrijver niet erg royaal in
zijn boek. De eenige gelukkigen, die dan ook braaf helpen,
zijn een ongehuwde moeder en een half simpele man.

Het boek eindigt eigenlijk zonder eenige oplossing.
Tijdens een typhus-epidemie, beschreven als een pest-
epidemie, sterft de onvermoeibare wroeter met zijn bus
met geld in zijn armen. Hij heeft nu niets aan het land,
de koeien en andere bezittingen, die hij al bijeengeschrapt
heeft. De vrouw, zwaar ziek ook, wordt eindelijk bezocht
door de vriendin, die het verbod van haar man overtreedt
en hulp en troost wil brengen en zoeken. Hiermee is dan
het boek ineens uit, terwijl de details in de compositie
doorgaans breed uit gemeten zijn.

Mondria toont met zijn boek, dat hij de romankunst nog
bij lange na niet beheerscht. Misschien zal hij zich, voor-
loopig, ontwikkelen tot een verteller, maar ook dan moet
hij veel leeren nog. Ook het religieus element, dat er in
gebracht wordt — het groeit er niet synthetisch uit op —
blijft onuitgewerkt. Er zitten bouwstoffen genoeg in het
verhaal, maar de auteur heeft er geen hecht gebouwen
kunnen maken, het geheel is te zwak in elkaar getimmerd,
om stand te kunnen houden tegen de critiek van de lezers.

Gron.

H.S.

GRONINGER Brieven

Amice frater,

Nog op twee fasen in het booze spel van „het ab-
solute" en het daarmee verwante „verabsoluteer niet"
wil ik wijzen.

Vooreerst op de ethische richting, van welke Chan-
tepie de la Saussaye een der voornaamste vertegen-
woordigers was. Ik doel hier op den schrijver van
het in 1907 verschenen werk: „Geestelijke stroomin-
gen".

Het absolute is voor hem een geestelijke macht.
Het tart alle bepaling, maar wordt vertaald in wor-
den als: het oneindige, volstrekte, eeuwige, onkenbare,
onuitsprekelijke.

Het behoort niet tot dit aardse, gewoon wereld-
sche, maar tot een hoogere wereld; het is een negatie,
maar toch het eenige werkelijke. Men moge meenen,
dat er menschen zijn in wier leven het absolute al-
geheel ontbreekt, toch is er altijd nog wel een schuil-
hoek in de ziel, waarin het zich verbergt.

Niemand is geheel vrij van het besef, dat er ach-
ter deze wereld van den schijn, een hoogere wereld is.
Het is de kern van allen godsdienst.

De eerste, die de onderscheiding van lagere en hoo-
gere wereld zag, is Plato.

Ook de nieuwere wijsgeeren als Kant, Spencer e.a.
getuigen er van.

Hier ligt een onoplosbaar probleem.

Want het absolute is de volstrekte onkenning van
alle bepaaldheid, tegenwoordigheid, van al het rela-
tieve, d.i. van alles, zooals het nu eenmaal bestaat.

Deze onkenning stempelt al het vergankelijke, dat
ons omringt, tot een beeld van iets hoogers, ons aard-
sche leven tot een droom, waaruit wij moeten ont-
waken; waarbij vast staat, dat het wezenlijke be-
staat. Een besef, in alle godsdiensten aanwezig, die
een gewijde sfeer afbakenen, waartoe de mensch in
zijn natuurlijke staat geen toegang heeft; plaatsen,
tijden, personen, verrichtingen, die heilig, sacer,
tabu zijn.

En waar in geestelijker godsdiensten dat afgezon-
derde niet meer voorkomt, daar is het om het gehele
leven, als gewijd tot een hoogere wereld behoorende,
op te vatten; de God, die gediend wordt blijft altijd
de Heilige, de in zijn wezen voor den mensch ontoe-
gankelijke, de boven de wereld verhevene. En zegt
men, dat het Christendom hiermede toch heeft ge-
broken, daar het de vrees voor God vervangen heeft
door kinderzin en vertrouwen, — de christen kent
toch ook dit: dat zijn God is een verterend vuur: de
negatie van wereld en leven door het absolute raakt
hij niet kwijt. Te midden van onze woelige drukte
komt het gevoel voor het absolute weer boven. En
dan wordt gewezen op Ibsens „Brand" en Björnsens
„Boven de kracht". Op Kierkegaards: „Enten-Eller".
Hier is de gestalte der eeuwigheid. Ook Spinoza's
woord: sub specie aeternitatis, in het licht der eeuwig-
heid, doelt hierop.

De groote vraag is nu deze: hoe van een volstrekte
ontkenning wezenlijke kracht kan uitgaan: het pro-